ئیلاهیاتی ڕامیاری و سەرمایەداری.. ئەکرەم سەعید

پێشەکی

با لە سەرەتاوە ئەو پرنسیپە دووپات بکەینەوە کە سۆسیالیستەکان دژی بیروباوەڕی ئایینی خەڵکی نین، بەڵکە دژی سەرمایەدارین، دژی تێکەڵکردنی ئایین و سیاسەتن، دژی بازرگانیکردنن بە بیروباوەڕی ئایینی خەڵکییەوە؛ واتە دژی بەکارهێنانی ئایینن وەک ئایدۆلۆژیایەک بۆ مەرامی سیاسی و فریودانی خەڵکی. لەم سەنگەیەوە وەڵامەکەی حیزبی شیوعی ئەمەریکا بە ترەمپ دروستە:(دوژمنی ئێمە خودا نییە، بەڵکو سەرمایەدارییە.).

خەڵکی ئەمڕۆ ئەگەر بەراورد بکەن لە نێوان دۆخی ساڵانی ١٩٦٠و ساڵانی دووهەزار، بە ڕۆشنی پاشەکشەی هزری و سیاسی دونیا دەبینن بەرەو ڕاستڕەوی؛ واتە جیاوازی نێوان دۆخی ساڵی ١٩٥٥ هاوپەیمانی بەغداد و دۆخی ڕێککەوتننامەی مەککە ٢٠٢٦.(هاوپەیمانی بەغداد) بە بەشداری"عێراق، تورکیا، بەریتانیا، پاکستان و ئێران"- بوو(دواتر عێراق لێی چووە دەرەوەو ناوی گۆڕا بە هاوپەیمانی سەنتو). ئامانجی ئەو هاوپەیمانییە ڕێگریکردن بوو لە فراوانبوونی نفوزی یەکێتیی سۆڤیەت و بڵاوبوونەوەی بیری شیوعی لە ناوچەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا. ئەما(ڕێککەوتننامەی مەککە) لە ئێستادا بە هاوبەشی"عەرەبستانی سعوودی، تورکیا و پاکستان"ە. ئامانجی ئەم ڕێککەوتننامەیە بەرگریی ئەو وڵاتانەیە لە مەترسییەکانی دوای لاوازبوونی ئەمەریکا لە ناوچەکەدا، و دورستبوونی بۆشایەک کە ئێران و ئیسرائیل پڕی دەکەنەوە. ئەوەی لێرەدا بۆ ئەم وتارە گرنگە بەراوردی دۆخی هزرو سیاسی نێوان ئەو دوو ڕێککەوتننامەیەیە. لەیەکەمدا بەشێکی جیهانی سەرمایەداری کۆنەپەرست و تانجی وڵاتانی ئیمپریالیزم بوون دژی بەشێکی پێشکەوتووخواز و سیکولار. لەو خولەدا ناوی وەک:(عەبدول کەریم قاسم، جەمال عەبدول ناسر، جۆسیپ تیتۆ ، جەواهرلال نهرو، گیڤارا و هۆشی منە) لە جیهاندا باوی بوو، بەڵام لە ساتەکانی(ڕێککەوتننامەی مەککە) لە ڕۆژئاواوە بۆ ڕۆژهەڵات، بە شێوەیەکی گشتی ناوی سەرکردەو ڕابەری پارتە کۆنەپارێزی بەرژوازی دەندە باویەتی، کە ئایین تێکەڵ بە سیاسەت دەکەن.

بۆچی جیهان هێندە لە ڕووی هزرو سیاسەتەوە پاشەکشەی کردووە؟ هۆکاری چییە لە سەردەمی مۆدێرن و لە نێو کۆمەڵگەی مەدەنی بەرژوازیدا،

دوای بزووتنەوەی ڕۆشنگەری و بڵاوبوونەوەی ئەقڵانیەت و بیروباوەڕی ئازادی تاکەکەس و دەوڵەتی سیکولار، جارێکی دی ئیلاهیاتی سیاسی هێندە لە جیهاندا پێگەی بەهێزە و ڕۆڵی هەیە؟. بێگومان گەلێ هۆکار هەیە بۆ پاشەکشەی کەمێ، بەڵام دەتوانین لە شرۆڤەی تایبەتمەندییەکانی سەرمایەداری، ڕۆشنتر بنەمای هۆکارەکان بناسینەوە. بۆ وەبیرهێنانەوەی خوێنەری هێژا، من لە چەند وتاری پێشوومدا دەربارەی "تایبەتمەندییەکانی سەرمایەداری" بە کورتی باسم لەوە* قەیرانی سەرمایەداری. * دڕندەیی/بەربەریسم. * سەرمایەی وەهمی. * تۆتالیتاریسم/ سەرکوتگەری کردووە، بێگومان بەبێ باسکردنی ڕۆڵی ئیلاهیاتی سیاسی لە سەردەمی مۆدێرندا، باسەکانمان دەربارەی تایبەتمەندییەکانی سەرمایەداری کەموکورت دەبێ.

ئیلاهیاتی ڕامیاری و سەرمایەداری

«ئیلاهیاتی ڕامیاری و سەرمایەداری» یەکێکە لە ئاڵۆزترین بابەتە تیۆرییەکانی سەردەمی نوێ. ئەم بابەتە باس لە کاریگەری ئیلاهیاتی سیاسی لەسەر سیستەمی سەرمایەداری «پێکهاتە ئابوورییەکەی/ ژێرخانی سەرمایەداری» و پێکهاتە هزری و سیاسییەکەی/ سەرخانی سەرمایەداری» دەکات، و تیشک دەخاتە سەر ڕۆڵی گەورەی ڕێکخراوە مەدەنی و سیاسییەکانی ئایینی، لە ململانەی کۆمەڵەی نوێدا.

لە سەردەمی کۆندا ئیلاهیاتی سیاسی پایەیەکی سەرەکی دەسەڵات بووە؛ لە میسری کۆندا سیستەم بریتی بوو لە تێکەڵکردنی ئایین و دەوڵەت، کە پادشا بە کوڕی خوداوەندەکان یان خۆی بە خوداوەندێک لەسەر زەوی دادەنا، بەم شێوەیە دەسەڵاتی ڕەها و ئیلاهی بە دەسەڵاتەکەی خۆی دەبەخشی. بەم جۆرە سیستەمی حوکمڕانی لەسەر بنەمای "پاشایەتی ڕەها" کە لە ڕووی ئیلاهیاتەوە پشتیوانی لێدەکرا خۆی دامەزراند بوو، پاشا وەک سەرۆک کاهینێک کە بەرپرسیار بوو لە دەستبەرکردنی دادپەروەری گەردوونی (مەعات) و سەقامگیری وڵات، پشتی بە ئامێرێکی ئیداریی ئاڵۆز دەبەست بۆ جێبەجێکردنی فەرمانەکانی. وە ئیلاهیاتی سیاسی لە وڵاتی چین لە کۆندا: تێکەڵەیەکی ناوازەیە لە بنەما فەلسەفی/ئایینییە نەریتییەکانی(کۆنفۆشیۆسیزم، تائۆیزم)و دەسەڵاتی سیاسی، کە تیشک دەخاتە سەر "ویستی خودایی" وەک سەرچاوەی شەرعیەت، ئەمەش وا دەکات فەرمانڕەوا ببێتە نێوەندگرێک لە نێوان ئاسمان و زەویدا. بەم پێیە لەڕووی مێژووییەوە دەسەڵات بەرئەنجامی تێکەڵاوبوونی ئایین و سیاسەت بووە.

ئەنگلس دەربارەی کۆمەڵگەی نەریتی نووسیبووی:(لەسەردەمی چەرخی ناوەڕاستدا، مرۆڤایەتی یەک جۆرە ئایدۆلۆژیای زانیوە ئەویش

(ئايين و لاهوت) بوو. بەڵام، لەسەدى هەژدەهەمدا، كاتێ بۆرژوازى گەيشتە پلەێك لە هێز كە بەس بێت بۆ ئەوەى ئايدۆلۆژياێكى تايبەت بەخۆى هەبێت، و گونجاو بێت لەتەكە دۆخى چينايەتى خۆى، بە پشتبەستن تەنها بە هزرى ياساى و سياسى، هەڵستا بە هەڵگيرسانى شۆڕشە مەزن و ڕەساكەى(شۆڕشى فەرەنسا) بێ ئاوڕدانەوە لە ئايين، تەنها مەگەر كاتێ ڕێگرى بۆ دروستكرد بێ. بەڵام ئەوەى بە مێشكيدا نەهاتووە كە لەبرى ئايينى كۆن ئايينێكى نوێ بخاتە جێگەى.) — ئەنگلس/ فيۆرباخ و كۆتايى فەلسەفەى كلاسيكى ئەڵەمانى/ لاپەڕە ٥١.
ساڵانى كە (لاهووتگەرايى سياسى)ى هەموو ئايينەكان، وەك ئەنجامێكى قوڵبوونەوەى ناكۆكيەكانى كۆمەڵگەى سەرمايەدارى مۆدێرن، لە بوژانەوەدايە، و ڕۆڵى لە سياسەت و كۆمەڵگەدا زياد دەكات و جێگا بۆ خۆى داگير دەكات، لێرەوە شەپۆلى ڕەشى بيروباوەڕى ڕاستڕەوى، هێرش بۆ سەر ليبڕاليزم(ئازادى تاكەكەس و يەكسانى ياسايى هاوڵاتيان)و لايەنگرانى سۆسياليزم دەبات. ئەگەر بپرسين هۆكارى چييە لە سەردەمى مۆدێرندا، دواى بڵاوبوونەوەى بيروباوەڕى ئەقڵانى و سيكولارى ڕۆشنگەرى و فەلسەفەى ماترياليسمى، جارێكى دى فەلسەفەى ئايدياليست و بيروباوەڕى نائەقڵانى و كۆنەپارێز دەبووژێتەوە؟ يان بۆچى لەژێر سێبەرى مەدەنيەتى بۆرژوازيدا(لاهووتگەرايى سياسى)ى هەموو ئايينەكان سەوز دەبنەوە؟. بليخانۆف بەم جۆرە وەسفى كێشەكە دەكات:
“ماترياليسمەكانى سەدەى هەژدەهەم پێيان وابوو كە بۆ يەكجارى كۆتاييان بە ئايدياليسم هێناوەو ميتافيزيكى كۆن لەنێوچووەو نراوەتە گۆڕەوە، ئيدى ئەقڵ هيچ حەزى نييە گوێ بيستى بێت، بەڵام هەر زوو ئاقارى حاڵەكان ڕەوتێكى ترى وەرگرت، ئەوە چەند ڕۆژێكە فەيلەسوفەكان لە ئەڵەمانيادا فەلسەفەى ئادياليسميان بووژاندۆتەوە، وە لە سەرەتاى سەدەى نۆزدەهەمدا گوێكان خنران لە ئاست وتارى ماترياليسميداو بە مردوو دەژمێرا، و لەلاى جيهانى فەلسەفە و ئەدەب بيروباوەڕى ماترياليسمى وەك “خەمۆكى و چەقبەستو” چاوى لێدەكرا، وەك “گۆتە” واى دەبينى كە “ماترياليسم وەك تارماييێك مووچڕكە بەلەشى خەڵكيدا دەهێنێ”. بەم جۆڕە ئايدياليسميش بە بڕواى خۆى لاى وابوو كە دوژمنەكەى بۆ هەتاهەتايى شكستى پێ هێنراوە.” — بليخانۆف/ بەرهەمە فەلسەفيەكانى — ماترياليسمى ماركس / لاپەڕە ١٢٥.
وردبينى بليخانۆف لەو چەند دێرەى سەرەوەدا بۆ سەردەمى كەمان تابڵێيت بليمەتانەيە؛ دروست لە نێو بڕێك لە چەپ و سۆسياليستەكان هەمان وەهمى سەركەوتن و بڕوابوون بە لە نێوبردن و بنبڕكردنى دوژمنەكانى فەلسەفەى ماترياليسمى ماركس برەوى هەبوو. كەس دواى

ماتریالیسمی مارکس بڕوای نەبوو بیروباوەڕی ئایینی (لاهوتی ڕامیاری) هێندە بەهێز ببێتەوە. لەڕاستیدا لەژێر سێبەری سەرمایەداریدا (واتە لە سەردەمی مۆدێرن: سەردەمی ڕۆشنگەری و دەوڵەتی سیکولار و کۆمەڵەی مەدەنی بۆرژوازیدا)، ئیلاهیاتی سیاسی بە گووتەی مارکس(ئامادەیەکی بەهێزی هەیە). بیرمەندانی وەک: ”سپینۆزا، مارکس، ماکس وێبەر و کارل شمیت” ڕایان وا بوو (کە چوارچێوە تیۆلۆژییەکان بەشدارییان لە سەرهەڵدانی هزر و سیاسەت و دەوڵەتی سەرمایەداریدا کردووە). مارکس لە بەشێک لە بەرهەمەکانیدا لێکچوونەکان لەنێوان مەسیحیەت(وەک ئایین)و (تایبەتمەندییەکانی) سەرمایەداریدا دەکێشێت. ئەم لێکچوونانە بەتایبەتی بەشێوەیەکی سەرنجڕاکێش لە کتێبی “سەبارەت بە پرسی جوولەکەکان” دەست نیشانکراوە. مارکس ڕای وا بوو کە ئایین لەژێر سایەی ئەو دەوڵەتە بۆرژوازییە کە سیکولارە ئامادەیەکی بەهێزی هەیە لە کۆمەڵدا، و کارل شمیت دەستەواژەی “ئیلاهیاتی سیاسی”ی بەکارهێنا بۆ ئەوەی نیشان بدات کە هەموو چەمکە مۆدێرنەکانی دەوڵەت چەمکی ئایینی سیکولارن.

بەڕای سپینۆزا ئیلاهیاتی سیاسی ئامانجی کۆنترۆڵکردنی جومگە گشتییەکانی کۆمەڵە، لە ڕێگەی ئایینەوە بۆ مەبەستی سیاسی. ئەمە ناوەڕۆکی کتێبەکەی سپینۆزایە بە ناوی «نامەیەک لەبارەی ئایینزانی و سیاسەت» کە لە ساڵی ١٦٧٠ بڵاوکرایەوە. سپینۆزا ڕای وایە کە بە(سیکولاریزم – جیای ئایین لە دەوڵەت) ناتوانرێ ئیلاهیاتی سیاسی لە کۆمەڵدا کەم بکرێتەوە، بەڵکە دەبێ دەوڵەت زیاتر هەنگاو بنێ بەرەو (جیای سیاسەت لە ئایین)، و دەوڵەت تاکە دەسەڵات بێ بەسەر ئایینـدا، ئامانجی ڕاستەقینەی سپینۆزا ئەوە بوو کە دەوڵەت کۆنترۆڵی ئایین بکات، نەک تەنها جیایان بکاتەوە، واتە دەبێ ئایین بخرێتە ژێر سەروەری سیاسی دەوڵەتەوە. مارکس لەم ڕاونگەیەوە نزیگ بووە. لێرەدا مانایەکی تری سیکولاریزم دەبینین، کە جیاوازە لە تێگەیشتنی باو، ئەم ڕوانگەیەی سپینۆزا و مارکس، بەتایبەتی لەلایەن چەپەکانەوە، ساڵانێکە پشتگوێ خراوە.

لیو شتراوس و لاهوتی سیاسی

ئەگەر لە زەمەنی کۆمەڵگەی یۆنانی کۆندا سۆکرات فەلسەفەی لە ئاسمانەوە دابەزاندە سەر زەوی، و پێشنیاری بۆ مرۆڤەکان کرد کە بە گەڕان بە دوای ڕاستیدا “سەیری زەوی بکەن”، ئەوا مارکس لە سەردەمی کۆمەڵگەی سەرمایەداریدا، داوای کرد بە دۆزینەوەی ڕاستی نامۆی مرۆڤ و چەوسانەوەی مرۆڤەکان، لەبری تەنها پشکنین لە نێو فەلسەفە

و سیاسەتدا، دەبێ بچینە ڕەخنەی ئابووری سیاسی، و شۆڕش بەسەر پەیوەندییەکانی بەرهەمهێنانی سەرمایەداریدا، واتە شۆڕش بەسەر کۆمەڵگەی مەدەنی و مۆدێرنی سەرمایەداریدا، بکەین. بەڵام فەلسەفەی بۆرژوازی کۆنزەرفاتیزم، بەپێی ڕێنماییەکانی لیو شتراوس، داوا دەکات کە جارێکی دی بۆ دۆزینەوەی حەقیقەت و ڕەوشتبەرزی، دەبێ مرۆڤەکان ڕووبکەنەوە ئاسمان و سەیری ئاسمان بکەن. لە نووسینی “پێشەکی بۆ کتێبەکەی هۆبز” لیو شتراوس ناوەڕۆکی باسەکانی خۆی ئاشکرا دەکات:(زیندووکردنەوەی لاهووت منی لەگەڵ “کارل بارت و فرانز ڕۆزنزڤایگ”دا دەبەستەوە ،، لەوکاتەوە پرسی”لاهوتی سیاسی” جێی سەرنجی لێکۆڵینەوەکانم بووە.).
سێ سوچکەی فەلسەفەی سیاسی شتراوس بریتییە لە: ١/ ڕەوشت. ٢/ سیاسەت. ٣/ ڕەخنە لە مۆدێرنێتە و ڕۆشنگەری، و داوای لەیەک هەپێکانی جارێکی دی سیاسەت و ئایین. لیو شتراوس وەک دامەزرێنەری فەلسەفەی سیاسی ڕەوتی «نیوکۆنزەرفاتیزم» لە ئەمریکا تەماشا دەکرێت. یەکێک لەگرنگترین باسەکانی فەلسەفە سیاسییەکەی دەربارەی پەیوەندی «قودس و ئیتینا – »یە، کە تێیدا پێکداچوون و ململانێی نێوان ئایین (ڕۆح) و فەلسەفە (عەقڵ) شیدەکاتەوە. بەڵای لیو شتراوس ئەم دوو شارە تەنها دوو شوێنی جوگرافی نین، بەڵکو دوو کۆڵەکەی سەرەکین کە شارستانیەتی ڕۆژاوایان دروست کردووە: قودس- هێمای تەورات، ئایین – ڕۆح و باوەڕ؛ نوێنەرایەتی ژیانێک دەکات کە لەسەر بنەمای ملکەچی و خۆشەویستی بۆ یاسای خودایی دامەزراوە. ئیتینا: هێمای فەلسەفەی یۆنانی- عەقڵ و لێکۆڵینەوەی ئازادە؛ نوێنەرایەتی ژیانێک دەکات کە لەسەر بنەمای گەڕان بەدوای حیکمەت و تێگەیشتنی سەربەخۆدا دامەزراوە. «نیوکۆنزەرفاتیزمەکان» یەکیەتی ئەم دوو شارەیان لە سەردەمی ئێمەدا کردە پایەی هزر و سیاسەتی(یەهودی زایۆنی و مەسیحی زایۆنی)، چونکە بەڵای لیو شتراوس یەکیەتی ئەو دوو شارە بۆ خۆرئاوا به درێژای مێژوو پایە و هێزی ڕۆژئاوا بووە، لەم ڕوانگەیەوە دەبێ بۆ چارەسەری قەیرانی وڵاتانی ڕۆژئاوا، کە سەرچاوەکەی قەیرانیی مۆدێرنێتەیە، بۆ یەکگرتنەوەی” ئەتینا و قودس ” چارەسەر بکرێ. سەیر نییە دەبینین ترامپ به گەشتەکەی خۆی لە سعویەوە بۆ ئیسرائیل و لەوێوە بۆ ڤاتیکان، بازنەکەی “لیوشتراوس”ی فراوانکردو یەکیەتی”مەکە و قودس و ڤاتیکان”ی لەبری دانا، واتە یەکیەتی “ئیسلام و یەهودیەت و مەسیحیەت” یان (ڕێککەوتنامەی ئیبراهیمی)، کە زنجیرەیەک ڕێککەوتنی ئاشتییە کە لە ساڵی ٢٠٢٠ لەژێر چاودێری دۆناڵد ترەمپ لەنێوان ئیسرائیل و چەند وڵاتێکی عەرەبیدا واژۆ کرا.
ئایا دوای ئاوابوونی خۆری ئیمپراتۆرییەتی ئەمەریکا و لاوازبوونی(

یەهودی زایۆنی و مەسیحی زایۆنی)، ئێمە هزر و سیاسەتی(چەپ یان ڕاست)ی نوێ، کە یەکبگرێ لەتەک ئیسلامی سیاسی، لە ئەمەریکا و ئەوروپادا دەبینین؟!. چونکە هەم لە دەوڵەتی چین و ڕوسیا، و هەم لە دەوڵەتەکانی ڕۆژئاوا، ڕەوتێکییان تێدایە کە خۆی نزیک دەکاتەوە لە ئیسلامی سیاسی. ل□ب□و□ ئێمە و نەوەی نوێش، لەژیر سایەی سیستەمی سەرمایەداریدا، بۆ چەند ساڵێکی تریش دەرگیری کێشەی ڕۆڵی ئیلاهیاتی ڕامیاری لە هزر و سیاسەتی کۆمەڵدا دەبین.
سەرکەوتنی(ممدانی و عەبدول) وەک دوو نوێنەری بزووتنەوەی چەپ(سۆسیال- دیموکرات) کە بێگومان هەواڵێکی پۆزەتیق□، ه□مای لاوازبوونی هەژموونی مەسیحی زایۆنیزمە لە ئەمەریکادا، بەڵام لەهەمان کاتدا دەشێ تۆوی سەوزبوونی چەپێک بێ کە خۆی نزیک دەکاتەوە لە ئیسلامی سیاسی، ئەمەش دیاردەێکە ساڵانێکە ل□ و□□تانی ئەوروپادا نموونەیمان بینیوە، بەتایبەتی دوای هێرش بۆ سەر غەززە. ئەمە یانی ئەگەر لە ئێستاو چەند ساڵی داهاتوودا، (مەسیحی و یەهودی زایۆنی) لاواز ببێ، بەڵام (ئیسلامی سیاسی) و هاوپەیمانانی لە مەسیحی سیاسی و چەپ لە زیاد بووندایە؛ کەواتا□ ئیلاهیاتی ڕامیاری تا چەند ساڵی تریش هەر ئامادیی بەهێزی دەبێ لە جیهاندا.

خوێندن□وەێکی ڕەخنەگرانە بۆ ڕای چەپەکان دەربارەی هۆکاری باڵاکردنی ئیسلامی سیاسی

ساڵانێکە ئیلاهیاتی سیاسی دیسانەوە لە خۆڵەمێشی خۆیەوە هەڵساوەتەو□و □□□□ی گەورە دەبینێ لە جیهاندا. ئیسلامی سیاسی توخێمکه دەیەوێ کۆمەڵگه ڕاکێشێ بەرەو ڕابووردوو، بزووتنەوەیەکه وەڵامێکی کۆنەپەرستانە بە کێشەکانی کۆمەڵگه دەداتەوە. باڵاکردنی ئیسلامی سیاسی جێگای گەلێ باس و لێکۆلینەوە بووە، ئەوەی من دەمەوێ تیشکی بخەمە سەر:
١/ بینینی ئەم دیاردەیە وەک توخمێک، وەک بزووتنەوەێکی کۆمەڵایەتی سیاسی لە کۆمەڵگەدا، واتە ئەم بزووتنەوەیە وا تەماشای نەکرێ کە دروستکراوی دەستی وڵاتان یان دەزگای جاسوسی بەریتانی یان ئەمەریکیە، ئەگەرچی ئەوە فاکتێکی حاشا هەڵنەگرە کە دەستی یارمەتی ئەو دەزگایانە هەبووە لە پێکھێنانی ئەحزاب و کەسەکانی سەر بەم بزووتنەوەیە، بەڵام خودی بزووتنەوەکە ڕەگوڕیشەی واقیعی□ خۆی هەیە لە نێو کۆمەڵەگەدا، ئەمە لەلاێک وە لە لاێکی دی پەیوەندی باڵاکردنی ئەم بزووتنەوەیە بە هەلومەرجی گشتی جیهانی سەرمایەداریەوە.
سەرهەڵدانی بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسی هاوسات و هاوشانی سەرهەڵدانی بزووتنەوە کۆنەپەرستەکانی ئایینی سیاسی تر بووە لە جیهاندا، بۆیە

هەڵەیە بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسی وەک تاقانە چاو لێ بکەین، و دەستە خوشکەکانی هاوشێوەی خۆی لە مەسیحی سیاسی، یەهودی سیاسی، هیندۆسی و بودی سیاسی نەبینین.

٢/ باری فکری و سیاسی سەردەمی سەرمایەداری دێندە قۆناخێکی کۆنەپەرستییە، ئەمەش زەمینەێکی گونجاوە بۆ گەشە و باڵاکردنی بزووتنەوە ئایینیەکان، ئەم بزووتنەوە ئایینییە سیاسیانە لەم سەرچاوە هاوبەشەوە ئاو دەخۆنەوە، و بیروباوەڕی ئایینی خەڵکیان کردۆتە ئاڕای بزووتنەوەکانیان بۆ پاسەوانکردنی سەرمایەداری.

لە کتێبی(ئایینیە گشتیەکان لە جیهانی ئەمڕۆدا) خۆزیە کازانوڤا دەنووسێ:" ئەو گفتوگۆیانەی لەمەڕ حیجاب هەیە لە جیهانی عەرەب و تورکیا و ئەوروپادا هاوشێوەی ئەو باسانەن لەمەڕ لە باربردن (إجهاض – abortion) کە لە ئەمەریکادا هەن، مشتومڕێکی گەرمی ئایینی سیاسین. باوەڕێک باوبوو لە دوای سەردەمی ڕۆشنگەری و زاڵ بوونی ڕوانگە کۆمەڵایەتییەکانی سەدەی بیست کە ڕۆڵی ئایین لە سیاسەت و کۆمەڵگەدا پاشەکشە دەکات و دەبێتە لاوەکی، بەڵام لەتەک شۆڕشی ئیران و جەنگی ئەفگانستان و ڕوداوەکانی دواتر بینیمان ڕۆڵی ئایین لە کۆمەڵگە و سیاسەتدا ڕوو لە زیادبوونە ".
بڕواناکەم کەسێ هەبێ لەگەڵ ئەم بینینەی خۆزێ کازانوڤا ڕاێکی پێچەوانەی هەبێ، بە تایبەتی لە نێو بەهاری عەرەبیدا(ئەگەر نەڵێین بەهاری ئیسلامی سیاسی)و هەڵبژاردنەکانی ئەمەریکا، زیادبوونی ڕۆڵی ئایینی سیاسی حاشا هەڵنەگرە. کێشەکە لەمەدا نییە بە قەد ئەوەی لەوەدایە کاتێ هۆکارەکان و فاکتەرەکانی زیادبوونی ڕۆڵ و باڵاکردنی ئایینی سیاسی دەست نیشان دەکرێ. زۆرێک لە نووسەران هۆکاری باڵاکردنی ئیسلامی سیاسی دەگەڕێننەوە بۆ شکستی بۆرژوازی لە پڕۆسەی بە مۆدێرنیزکردنی ووڵاتانی عەرەب:(گەشەی ئیسلامی سیاسی میلیتانت لە خۆرهەڵاتی ناوەڕاستدا بەرئەنجامی شکستی ناسیۆنالیسم و سکولاریزم و مۆدێرنیزمی بۆرژوازییە لەم ووڵاتانەدا.(– بڕوانە: مەنسوور حیکمەت "باڵاکردن و ئاوابوونی ئیسلامی سیاسی")، و سەمیر ئەمین لە نووسراوی " ئیسلامی سیاسی، ڕوویەکی تری سەرمایەداری متەوەحش " دەنووسێ:(سەرهەڵدانی ئەو بزووتنەوانەی پەیوەندیان بە ئیسلامەوە هەیە، بریتین لە یاخی بوونێکی تندوتیژ دژی سیستەمی سەرمایەداری مەوجود و ئەو مۆدێرنێتە ناکامڵ و شێوێندراو گومڕاکەرەی کە لەگەڵ خۆیدا هێناوە).

بە ڕای من ئەم جۆرە لێکدانەوانە تێگەشتنێکی کۆموکورتی لەخۆی هەڵگرتووە بۆ مۆدێرنێتە، وە چاوەڕێی شتێکی گەورە لە مۆدێرنێتە

دەکات کە ئاستەمە لەسایەی سیستەمی سەرمایەداریدا مۆدێرنێتە بتوانێ ئەوە بەرئەنجامی بێ. پرسیارێک کە دەکرێ بیکەین ئەوەیە: باشە ئەگەر هۆکاری سەرهەڵدان و بەهێزبوونی بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسی دەگەڕێنەوە بۆ شکستی بۆرژوازی لە پرۆسەی بە مۆدێرنیزکردنی(عصرنة أو تحديث) وڵاتانی عەرەبی، ئەی هۆکاری سەرهەڵدان و بەهێزبوونی بزووتنەوەی مەسیحی سیاسی لە ئەورووپا و ئەمەریکادا چییە؟ چونکە لۆژێک نییە بڵێین لە ئەورووپا و ئەمەریکادا پیشەسازی گەشەی نەکردووە یان بڵێین بزووتنەوەی مەسیحی سیاسی بەرئەنجامی شکستی ناسیۆنالیسم و سکولاریزم و مۆدێرنێتە لەو وڵاتانەدا. بە شێوەیەکی گشتی مۆدێرنێتە لە ژێر سایەی سیستەمی سەرمایەداریدا پرۆسەیەکی ناکامڵ و شێواوی بڕیوە. مارکس ڕای وابوو کە (مۆدێرنێنتە لە هەناوی خۆیدا ناکۆکی هەڵگرتووە)، ئەمە بە جیا لەوەی باسی چ جوگرافیایێک دەکەین، وەڵامێکی گشتییە بۆ دیاریکردنی هۆکارێکی سەرهەڵدانی بزووتنەوە ڕاستڕەوەکان، بەڵام ئەمە نە هۆکاری سەرەکییە، و نە وەڵامێکی تایبەتیمان پێ دەداتەوە کە بۆچی ئیسلامی سیاسی وەک بزووتنەوەیەکی سیاسی و جەماوەری ڕۆڵی ڕوو لەسەرە، وە دەسەڵات دەگرێتە دەست. بەڵکە گرنگ ئەو فاکتەرەیە کە سەرمایەداری لە سەردەمی دڕندەیی و قەیرانی ئابووریدا، پێویستی بە بزووتنەوە کۆنەپەرستەکانە بۆ ڕاگرتنی جڵەوی مێژوو تا نەچێتە پێش، واتە بەکارهێنانی ئایین وەک پاسەوانێکی دڵسۆزی سەرمایەداری، وە لەلایەکەی ترەوەش سوود وەرگرتنی وڵاتانی ڕۆژئاوا و هاوپەیمانەکانی لە بزووتنەوە ئایینەکان بەتایبەتی ئیسلامی سیاسی میلیتانت دژی روسیا و چین، و بەکارهێنانی لە گەمەی ئاژاوەو بێسەروبەری هەتا لە ناو خودی وڵاتانی ڕۆژئاوادا بۆ سەرنج ڕاکێشانی کرێکاران بۆ کێشەی لاوەکی و خولقاندنی دۆخێکی کۆنەپەرستی پڕ لە تیرۆرو تۆقان. ئەمانە ئەو مەبەستانەن لە پشت خەرجکردنی ملیارەها دۆلار بۆ گەشە و بە هێزبوونی ئیلاهیاتی ڕامیارییەوەیی لە جیهانی ئێمەدا.

- **سەردەمی مۆدێرن – "کوردستانێکی ئازاد و مۆدێرن"**

بڕوای هێندێک لە ڕوناکبیران دەبێ ستراتیژی چەپەکانی کوردستان "کوردستانێکی ئازاد و مۆدێرن" بێت: (دەبێت کۆنگرەیەکی بەرەنگاری لە لایەن چەپەکانەوە ببەسترێت تیایدا بە وەلانانی جیاوازیی فیکری و سیاسی، و ئەولەویەتێکی "وەڵامدانەوە بۆ واقیعی هەرێمی کوردستان" بێت و کارنامەی نوێ و گشتگیر سەرپێ بخەن کە بنەڕەت و ستراتیژی کۆنگرەکە "کوردستانێکی ئازاد و مۆدێرن" بێت.) – (هاورێ عبداڵڵا و

شاهۆ عەلی)/ خوێندنەوەیەك بۆ ئەركی نوێی چەپی كوردی لەسەردەمی مۆدێرنەدا – هەفتەنامەی ڕێگای كوردستان .
لە وەڵامی پرسیاری بەگشتی مانگێک چەند شەو و ڕۆژە؟. زۆرینەی خەڵک دەڵێن:(مانگێک سی ڕۆژە). لەڕاستیدا (مانگێک بە گشتی ٣٠ یان ٣١ شەو و ڕۆژە). لێرەدا دەبینین کە خەڵکی بۆ کورتکردنەوە، شەوەکانی لە مانگەکەدا نەژماردوە، وەک شاردنەوەو باس نەکردنی دیوی تاریکی مانگەکە. هاوشێوەی ئەوە، زۆرینەی سەردیاتەکان دەربارەی(سەردەمی مۆدێرن)، باسی دیوی تاریکی سەردەمەکەی تێدا نییە و شاردراوەتەوە. لە ڕاستیدا (سەردەمی مۆدێرن) دەڕبڕینێکی مەکتەبی لیب□□□ییە بۆ سیستەمی سەرمایەداری؛ یانی ئەگەر بڕوامان وایە کە بۆ ڕزگارکردنی کوردستان لە ئەحزابی میلیشیای و بنەماڵەی و ئیلاهیاتی سیاسی، پێویستە "کوردستان ئازاد و مۆدێرن" بکەین، ئەمە یانی کوردستان بە سەرمایەداری بکەین. پرسیارەکە ئەوەیە ئایا هۆکاری قەیرانی سیاسی و ئابووری کوردستان ناسەرمایەداری/ نامۆدێرن بوونیەتی؟!. کەواتە هۆکاری دیاردەکانی ئیلاهیاتی سیاسی و تۆتالیتاریسم، ڕاسیزم و فاشیزم ل□ و□□اتانی ئەوروپا و ئەمەریكا چییە؟. لۆژیک نییە بڵێین نامۆدێرن و لەوێکانە سەرمایەداری و پیشەسازی بەرهەمهێنانی کاڵاکان گەشەی نەکردووە.
پوختەی ڕای من ئەوەیە ک□ ب□ه□ی تایبەتمەندییەکانی سەرمایەداری بەتایبەتی لەم سەردەمەدا، ئیدی سەرمایەداری وەک (پاڵتۆ شڕەکەی گۆگۆل)ی لێهاتوەو بە پارچە شڕەی کۆنی وەک(مۆدێرنێته و سیکولاریزم) پینه و پەڕۆ ناکرێ.

پەراوێز:

- سۆسیالیست□کان ئازادی بیروباوەڕی ئایینی بۆ خەڵکی لە بەرنامەکەیاندایە، و لە کۆمەڵگەی سۆسیالیستدا ماف و ئازادی بیروباوەڕی ئایینی بۆ خەڵکی بە یاسا دابین دەکرێ.
- لە ئێستادا لە جیهاندا دوو دەوڵەت بە تەواوی سیستەمێکی تیۆکراسی (سایۆکراسی) ڕەهایان هەیە، بە شێوەیەک کە پیاوانی ئایینی ڕاستوخۆ سەرۆکایەتی دەوڵەت و سەرکردایەتی باڵای سیاسی دەکەن: یەکەم فاتیکان: پاپا (ڕێبەری باڵای کەنیسەی کاسۆلیکی جیهانە)، لە هەمان کاتدا پاشای ڕەها و سەرۆکی

دەسەڵاتی جێبەجێکردن، یاسادانان و دادوەریی لەم دەوڵەتەدا. سەرجەم وەزیر و بەرپرسە باڵاکانیش پیاوانی ئایینی مەسیحین. دووەم ئێران: لە دوای شۆڕشی ١٩٧٩وە سیستەمی “ویلایەتی فەقێ” پەیڕەو دەکرێت. ڕێبەری باڵای کۆماری ئیسلامی کە پیاوێکی ئایینی شیعەیە(مەرجەع)، بەپێی دەستوور خاوەنی دەسەڵاتی ڕەهایە بەسەر سوپا، دادگا و سەرجەم جومگە سەرەکییەکانی دەسەڵاتدا. بەڵام بەپێی ڕاپۆرتەکانی(سەنتەری توێژینەوەی پیو)، نزیکەی ٤٣ بۆ ٤٨ دەوڵەت لە جیهاندا بە فەرمیی خاوەنی دەوڵەتی ئایینین، و زیاتر لە ٨٠ وڵاتیش بە فەرمی یان ناڕەسمی پشتگیری یەک ئایین دەکەن. ئیسلام، مەسیحیەت و بودایی باوترینن لەم دەوڵەتانەدا. دابەشبوونی دەوڵەتە ئایینییەکان بەپێی جۆری ئایین: ئیسلام لە ٢٧ وڵاتدا وەک عەرەبستانی سعوودیە، ئێران، و میسر ئایینی فەرمییە. مەسیحیەت: لە ١٣ بۆ ١٥ وڵاتدا وەک ڤاتیکان، یۆنان، و دەنیمارک ناسراوە. ئایینەکانی تر: وەک بودایی لە کامبۆدیا و بۆتان، و ئایینی یەهوودی لە ئیسرائیل. دەتوانین بڵێین کە نزیکەی ٤٠ بۆ ٥٠ وڵات لە جیهاندا هەن، کە ئایین و ئیلاهیاتی سیاسی تێیاندا، ڕۆڵێکی گەورە و فەرمی لە دەسەڵات و یاسادانان و کۆمەڵدا، دەگێڕێ.

*بەڕای سۆسیالیستەکان سکولاریزم بۆرژوازی (Bourgeois Secularism) چەمکێکە بە پێناسەکردنی جۆرێک لە جیاکردنەوەی ئایین لە دەوڵەت کە لەسەر بنەمای بەرژەوەندییەکانی چینی بۆرژوازی و بازاڕی سەرمایەداری داڕژاوە.

▪ ماکس وێبەر دەڵێ، ئەخلاقی پرۆتستانت (وەک زاهید و کارکردن و ماندووبوون) ئەو چوارچێوە تیۆلۆژییەیان پێکهێنا کە بەشدا